

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Конференция атауы:

«Жастар мен ғылым: бүгінгі мен болашағы» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Название конференции:

Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Молодежь и наука: настоящее и будущее»

Conference name:

International Scientific and Practical Conference "Youth and Science: Today and the Future" Proceedings

Жинақ / сборник:

II том, 5 сәуір 2024, Атырау

ISBN:

978-601-262-550-9

Секция:

IV.I ЖАҢА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАҒДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ НОВОГО КАЗАХСТАНА

Жинақтағы жариялану нөмірі:

№ 19

Мазмұндағы беті / жинақтағы беттер:

99 / 99-104

Автор(лар):

Нургалиева Анастасия Жаннатовна

Мақала атауы:

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЭКОНОМИКАДАҒЫ РӨЛІ

Нургалиева Анастасия Жаннатовна

nurgalievana26@gmail.com

«Экономика» білім бағдарламасының 1 курс студенті

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, экономика және бизнес магистрі– **Масалимова А.К**

Әлемдік нарықта білім, технология және еңбек ресурстарының бәсекелестігінің жақсаруы жағдайында білім беру жүйесінің рөлі күшейіп келеді. Қазіргі уақытта көптеген елдерде білім беру жүйесіндегі реформалар жаһандану сын-қатерлеріне жауап болып табылады. Экономикалық дамудағы жетістіктерді көрсететін білім жарқын болашақта адами капиталды дамытудағы бәсекелестікті күшейтеді. Мұндай жағдайларда ұлттық бәсекелестік артықшылықтарды білім беру саласын тұрақты қолдау мен қаражатты шоғырландыру негізінде ғана емес, сонымен қатар Қазақстандық білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған шаралар жүйесін құру арқылы да қамтамасыз етуге болады.

Қазақстандық білім беру жүйесіндегі мемлекеттік саясаттың келешегі әлемдік экономикада болып жатқан жаһандық үрдістермен байланысты. Бұл экономиканың ағымдағы қажеттіліктерін және білім беру экономикасы үшін жоғары білікті кадрларды даярлауды қамтамасыз ететін ұлттық білім беру жүйесінде көрініс тапты.

Білімді бастапқы қаржыландыру тиісті тексеру тетігімен үйлесімді мүмкіндіктерді дамытуға бағытталатын болады. Нәтижеге негізделген қаржыландыруда гранттар конкурсқа шығарылады, кез келген университет конкурсқа қатыса алады және тек ең жақсысы жеңе алады дегенді білдіреді. Мемлекеттік қаржыландыру жанама болып табылады және бәсекелестік саудаға негізделген және ғылыми зерттеулер мен білім беру үшін қаражат ұсынатын тәуелсіз институттар арқылы жүзеге асырылады.

Ғылыми-зерттеу институттары Қазақстанның ғылыми-техникалық секторында маңызды орын алуын жалғастыруда және олар мемлекет тарапынан қаржыландырылады. Университеттер индустриалды дамыған елдерге тән инновациялар саласындағы жетекші білім генераторы бола алмайды. Технопарктер мен бизнес-инкубаторлар мен университеттер арасындағы тығыз байланыс әрқашан тиімді бола бермейді. Өсіп келе жатқан нарықтық сұраныс, бәсекелестік пен инновацияға мүдделі басқа тараптар арасындағы байланысты нығайту барлық ғылыми-техникалық және академиялық ұйымдардың тиімділігін арттырады. Мақсатты саясат жетекші университеттердің инновациялық әлеуетін дамытуға көмектеседі. Бұл жаңа және жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар арасындағы байланысты нығайтуға және халықаралық кәсіпорындармен жаңа технологиялармен қарқынды алмасуды қамтамасыз етуге көмектеседі. Университеттер мен басқа да оқу орындарының ұлттық инновациялық жүйедегі рөлін олардың инновациялық жобалардағы идеяларды жүзеге асыру қабілетін арттыру және басқа мүдделі тараптармен байланысты нығайту арқылы күшейтуге болады. Жаңа үлгінің басты қағидасы – өмір сүру сапасын жақсарту мақсатында білім беру жүйесін дамыту, сонымен қатар жаңа шығармашылық және жоғары рухани қажеттіліктерді қалыптастыру. Өмір сапасына бағытталған ХХІ ғасыр білім беру жүйесінің стратегиясы жаңа сапалық дамуға ие болады. Ол лайықты өмір сүру сапасын қамтамасыз ету үшін жеке тұлғаны қалыптастыруға және оның тұтас дүниетанымын қалыптастыруға, білімге, дағдыларға және басқару шешімдеріне басымдық беруге бағытталған. Қазіргі қоғамның даму мақсаттары мен білім беру

жүйесінің жаңа моделінің сәйкес келуі олардың өзектілігі мен өміршеңдігінің кепілі болып табылады.

Адами капиталдың жалпы ұлттық қоры және оның өсу қарқыны елдің экономикалық даму деңгейі мен қарқыны үшін өте маңызды болып отыр. Өйткені, адами капитал ел экономикасының техникалық жаңалықтарды қабылдау және пайдалану қабілетін анықтайды. Экономикалық өсуді жеделдету үшін адами капиталға инвестициялар адам капиталын ұтымды пайдалануды қамтамасыз ететін мемлекеттік даму стратегиясымен қатар жүруі керек.

Мемлекет білім беру саясатының тиімді инвестициялау үшін жағдай жасауын қамтамасыз етуі керек. Білімге салынған инвестицияның қайтарымдылығын арттыру үшін келесі шаралар қажет:

- елдің экономикалық даму стратегиясын ескере отырып, салалар бойынша білім берудің мазмұнына қойылатын талаптарды әзірлеу;

- әртүрлі әдістерді қолдана отырып, мамандыққа сұранысты бағалау үшін сұраныс мониторингін жүргізу;

- еңбек нарығындағы кадрлық жағдайды ескере отырып, мамандарды даярлауға мемлекеттік тапсырысты қалыптастыру;

- Түлектердің жұмысқа орналасуына жәрдемдесу;

- елдің тұрақты экономикалық дамуы мақсатында еңбек нарығының қажеттіліктерінің өзгеру динамикасын болжау және әртүрлі кәсіптік топтағы жұмысшыларға сұранысты қалыптастыру үшін маркетинг құралдарын пайдалану;

- еңбек нарығындағы өзгерістер жағдайында қабілет деңгейін арттыруға, жаңа қасиеттерді меңгеруге, бәсекеге қабілеттілікті сақтауға ұдайы ықпал ететін үздіксіз білім беру жүйесін қалыптастыру.

Білім берудің әртүрлі деңгейлеріндегі өсудің әсері елдердің экономикалық даму деңгейіне байланысты, дамыған елдердегі жоғары білімнің дамуы өсудің негізгі белгісі болып табылады. Сонымен қатар, білім нақты капиталға инвестиция тартуға, елдің өзіндік технологиялық дамуына және басқа елдерде өндірілген технологияларды бейімдеуге жағдай жасау арқылы жанама пайда береді.

Бұл тұжырымды отандық авторлардың зерттеулері растайды. Белгілі бір елде жан басына шаққандағы адам капиталының өсуі нақты және адами капиталға инвестицияның өсу қарқынының артуына әкеледі. Сондай-ақ өндірістің өсу қарқынына, жан басына шаққандағы орташа табыс деңгейі мен жұмыспен қамтылған халықтың табысының артуына ықпал етеді. Қазіргі уақытта Қазақстан халқының сауаттылығы жоғары және жұмыс күшінің біліктілігі салыстырмалы түрде жоғары. Қазақстан халқының білім деңгейінің өзгеру динамикасын талдау жалпы орта, орта арнаулы және жоғары білімі бар халықтың салыстырмалы үлес салмағының артқанын, ал бастауыш және толық емес орта білімі бар халық санының азайғанын көрсетеді. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметі бойынша жоғары және орта кәсіптік білімі барлар саны 5,5 млн адамды немесе жұмыспен қамтылған халықтың 64,6%-ын, жоғары білімі барлар – 29,8 адамды құрады. %, аяқталмаған жоғары білімі бар – 3% және орта кәсіптік білімі бар – 31,8%.

Бұл интеллектуалдық ресурстарды дамытуға жағдай жасайды. Дегенмен, елімізде сұранысқа ие мамандықтар бойынша білікті мамандар тапшы. Сондай-ақ басқарушылық қабілеттердің жоқтығы Қазақстанның басқа дамыған елдерден өнімділік бойынша артта қалуының факторы болып табылады.

Бұл мәселелерді оқу-тәрбие іс-әрекетінің аясын кеңейту және жетілдіру арқылы шешуге болады. Отандық ЖОО түлектерінің біліктілік деңгейі әлемдік талаптарға сай болуы үшін жағдай жасау қажет. Бұл инновациялық идеяны ұсынуға және іргелі және қолданбалы зерттеулермен айналысуға мүмкіндік береді.

Қоғамда және білім экономикасында жоғары кәсіптік білім беру жүйесі және мұндай білім деңгейі бар адамдар саны ең маңызды болып табылады. Алайда Қазақстан білім деңгейінің сапасын басқа елдерден кем түспейтін сандық көрсеткіштермен сипаттай алмайды.

Білімге кететін шығындардың төмендігі және ұлттық білім беру жүйесінің әлемдік білім беру қызметіндегі орны еліміздің білім беру әлеуетінің сапалық сипаттамаларының жоқтығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Білім мен ғылымды мемлекеттік қаржыландырудың жеткіліксіздігі интеллектуалды деңгейге зиянды әсер етеді. Еңбек саласы және елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы, ғылымның, зиялылық пен жасампаздықтың беделі де, ұлттың мәдени-интеллектуалдық деңгейі де төмендеп барады. Мұның бәрі республикаға ғалымдардың кетуіне әкеліп соғады, бұл елдің экономикалық жағдайына кері әсерін тигізеді.

Мамандарды даярлау деңгейі елдің экономикалық бәсекеге қабілеттілік және әлемдік экономикалық жүйеге интеграциялану дәрежесін анықтайтын маңызды фактор болып табылады. Адам капиталының сапасы ұзақ мерзімді перспективада экономикалық дамудың негізгі факторы болып табылады.

Білім, қоғам жинақтаған білім, экономикалық даму өзара байланысты. Демек, қазіргі уақытта Қазақстан экономикасының өсуінің басты шарты болып табылатын білім беру жүйесін жетілдіруге және адами капиталды тиімді пайдалануға үлкен көңіл бөлу қажет.

Қазіргі уақытта әлемнің барлық елдерінің басты мақсаты әртүрлі қаржыландыру көздеріне қол жеткізу бойынша тәжірибе алмасу болып табылады. Білім саласын қаржыландыруға мемлекет тарапынан жеткілікті қаражат жоқ көптеген елдер бар. Қаржыландыру тетіктерін әртараптандыру білім беру жүйесі мемлекеттің жауапкершілігінде болмайды дегенді білдірмейді. Үкіметтің жауапкершілігі тікелей қаржыландырумен шектелмейді. Білім беру саласын мемлекеттік қолдау жүйесі қаржыландырудың әдістерін, ережелерін және түрлерін қалыптастыруды қамтиды, оларға сәйкес қаржыландырудың баламалы нұсқалары ұсынылады. Білім беру саласын қаржыландыру мәселесін зерттеудің әлемдік тәжірибесінде білім беру қызметіне шығындарды мемлекеттік қаржыландырудың әдістері, түрлері және үлгілері қарастырылады. Н.Г.Кузьминаның мақаласында әлемде қолданылатын қаржыландырудың 3 негізгі моделі көрсетілген. Қаржыландыру моделінің А тобындағы білім беру қызметін мемлекет қамтамасыз етеді, яғни бюджет қаражаты мемлекеттен тікелей білім беру ұйымдарына аударылады. А моделі екі құрамдас бөліктен тұрады: А1, мемлекеттің қажеттіліктеріне бағытталған, А2, мемлекеттің білім беру қызметтерін сатып алуы. а үлгісі бойынша мемлекеттік жоғары білім тегін. А1 үлгісі қажетті біліктілік деңгейі бар мамандарды дайындау міндетін анықтайды. Бұл жағдайда оқыту құны алдын ала белгіленеді, төлем мемлекеттік бюджеттен жүзеге асырылады.

Бұл модель Оңтүстік, Орталық және Шығыс Еуропа, Африка, Латын Америкасы және Ресей елдерінде қолданылады. А моделінің ерекшелігі: бюджет қаражатын пайдалану тиімділігі артады және мемлекеттік шығындар азаяды. Қаржыландырудың В моделі білім беруді ұйымдастыру дәрежесіне бағытталған; мемлекеттік қаражат оның қызметінің нәтижелеріне байланысты бөлінеді. Қаржыландыру көлемі түлектердің, студенттердің, студенттердің санына және оқудағы қиындықтарға байланысты анықталады. Бұл модель Румынияда, Данияда және Ұлыбританияда қолданылады. Модельдің ерекшелігі: білім беру, қаржылық және әкімшілік басқарудағы ұйымдар мен университеттердің өкілеттіктерін кеңейту. Дәреже көрсеткішіне негізделген қаржыландыруды мемлекет тиімді басқару құралы арқылы қамтамасыз етеді.

Қаржыландыру моделі еңбек нарығының қажеттіліктерін, білім беру ұйымының ішкі қажеттіліктері мен сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған. Сондай-ақ, білім беру қызметтерін тұтынушылардың өздері төлейді. Бұл модель білім беру қызметтерін тікелей тұтынушыларға талон немесе анықтама (ваучер) түрінде берілген мемлекеттік міндеттемелерді қолданады. Мұндағы маңызды шектеу – ваучердің жарамдылық мерзімі. Көптеген елдерде білім беру төлемдері С үлгісінің әртүрлі схемаларын қолдану арқылы енгізілді (Австралия, Австрия, Бразилия, Венгрия, Қытай, Кения, Жаңа Зеландия және т.б.). Кейбір елдерде мемлекет толық оқу ақысын төлейтін студенттердің белгіленген пайызын қабылдауға рұқсат береді.

Н.Барр «Жоғары білім: қаржыландырудың проблемалары мен көздері» атты еңбегінде жоғары білімді мемлекеттік қаржыландыру тәжірибесін сипаттай отырып, қаржыландырудың келесі түрлерін көрсетеді:

- Көлемі олардың білім беру саласындағы қызметтерінің шығындарына байланысты білім беру ұйымдарын трансферттер арқылы қаржыландыру; - білім беру жүйесінің нәтижелері бойынша қаржыландыру;

- Белгілі бір шарттар мен саяси шарттарды ескере отырып қаржыландыру;

- ваучерлер мен білім беру несиелері арқылы студенттерді қаржыландыру [4].

Білім беру қызметін қаржыландырудың әдістері мен түрлерін талдай отырып, бюджет қаражатын бөлудің кең таралған түрлерін атауға болады. Олар:

- білім беру ұйымдарының ағымдағы және күрделі шығындарын тікелей қаржыландыру; - ваучерлік жүйе арқылы бюджеттік қаражатты бөлу;

- ұйымдар қызметінің сапалы нәтижелеріне сәйкес қаржыландыру;

- гранттар мен субсидиялар арқылы қаржыландыру;

- жеңілдіктер;

- Оқушылардың ата-аналарына салықтық жеңілдіктер беру.

Бұл түрлердің ішінде Қазақстанда кең тарағаны – мемлекеттік гранттарды бөлу.

Елімізде үздік студенттерге кез келген университетте оқуға мемлекеттік гранттар беріледі. Грант иегерлеріне, халықаралық олимпиадалардың жеңімпаздарына және конкурстық негізде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі тағайындайды. «Білім беру ұйымдарының ағымдағы және күрделі шығындарын тікелей қаржыландыру» сияқты ұйымдардың шығындарын қаржыландырудың бұл түрі біздің елімізде мемлекеттік және ұлттық ұйымдарда кеңінен қолданылады. Қаржыландырудың бұл түрі ұйым қызметінің шығындарына байланысты қаржыландыру механизмін қамтиды. Білім беру жүйесін қаржыландырудың шетелдік тәжірибесінің маңызы зор. Мысал ретінде тәжірибесі мол дамыған бес мемлекетті – Норвегия, АҚШ, Жаңа Зеландия, Жапония, Ұлыбританияны келтіруге болады. Бұл елдердің мемлекеттік және жеке қаржыландыру көздерін оңтайлы үйлестіруде айтарлықтай тәжірибесі бар. Оның элементтерін Қазақстан жағдайында пайдалану білім беру жүйесіне пайдалы болуы мүмкін.

Ұлыбританияда білім беру жүйесі мемлекеттік саясаттың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Орталық мемлекеттік органдардың негізгі қызметтеріне:

1) білім беру саласындағы саясат пен нақты мақсаттарды анықтау;

2) жоғары оқу орындарын қаржыландыру;

3) Жоғары білім беру сапасын бақылау.

Елімізде ведомстволық жоғары оқу орындары жоқ, барлық ЖОО-лар университеттің қаржыландыру кеңесінің бюджетінен қаражат алады. Жоғары білімді қаржыландыру кеңесі Білім және жұмыспен қамту департаментінен бөлек және штат үкіметіне есеп береді.

Университеттің қаржыландыру кеңесі профессорлық-оқытушылар құрамының еңбекақы қорын ғана анықтайды. Ал нақты профессорлар мен оқытушылар құрамының санын университет белгілейді.

АҚШ үкіметінің білім беруге қатысу үлгісі федералды үкіметте емес, штаттардағы жоғары білім беру ерекшеліктеріне ие.

Мемлекеттік жоғары білім беруді 50 штат басқарады. Үкіметтің жеке және мемлекеттік жоғары оқу орындарында бірдей қолданылатын екі негізгі функциясы бар: студенттерге қаржылық көмек көрсету; ғылыми-зерттеу ресурстарымен қамтамасыз ету, әсіресе биомедициналық және физикалық ғылымдарда қолданылатындар. Американдық жеке университеттерді «қамқоршылық кеңесі» басқарады. Қамқоршылық кеңестің құрамына жоғары лауазымды атқаратын және жеткілікті жағдай жасалған, қайырымдылықпен айналысатын азаматтар кіреді.

Мемлекеттік жоғары оқу орындары министрліктердің емес, ведомстволардың қарамағында. Бұл кеңестерді штаттың сот билігі немесе губернатор сайлайды.

Норвегияда мемлекеттің білім беруге қатысу принципіннің өзіндік ерекшеліктері бар. Университет қорларының көпшілігі әртүрлі мемлекеттік гранттар негізінде құрылады. Мемлекеттік немесе жеке қорлардың, өнеркәсіптік, мемлекеттік немесе муниципалдық агенттіктердің гранттары университеттің зерттеу жұмыстарының негізгі бөлігін қаржыландырады.

Парламенттік гранттар әр университетке жалпы грант ретінде бөлінеді. Гранттар университеттің барлық операциялық шығындарын жабады. Оның ішінде: негізгі әкімшілік, кітапханалар, қымбат жабдықтар, жөндеу жұмыстары және басқа да күрделі шығындар. Гранттар бірыңғай бюджеттік схема бойынша қалыптастырылады. Әрбір оқу орнының бюджеті парламент бекітетін жылдық бюджеттің бір бөлігі ретінде қалыптасады.

Норвегиядағы жоғары білім барлық студенттер үшін тегін, бірақ студенттер әлеуметтік қамсыздандыру ұйымдарына мүшелік үшін төлеуге міндетті, мәселеде. Мемлекеттік жоғары білім беруді 50 штат басқарады. Федералды үкіметтің жеке және мемлекеттік жоғары оқу орындарында бірдей қолданылатын екі негізгі функциясы бар: студенттерге қаржылық көмек көрсету; ғылыми-зерттеу ресурстарымен қамтамасыз ету, әсіресе биомедициналық және физикалық ғылымдарда қолданылатындар. Американдық жеке университеттерді «қамқоршылық кеңесі» басқарады. Қамқоршылық кеңестің құрамына жоғары лауазымды атқаратын және жеткілікті жағдай жасалған, қайырымдылықпен айналысатын азаматтар кіреді.

Мемлекеттік жоғары оқу орындары министрліктердің емес, ведомстволардың қарамағында. Бұл кеңестерді штаттың сот билігі немесе губернатор сайлайды.

Норвегияда мемлекеттің білім беруге қатысу принципіннің өзіндік ерекшеліктері бар. Университет қорларының көпшілігі әртүрлі мемлекеттік гранттар негізінде құрылады. Мемлекеттік немесе жеке қорлардың, өнеркәсіптік, мемлекеттік немесе муниципалдық агенттіктердің гранттары университеттің зерттеу жұмыстарының негізгі бөлігін қаржыландырады.

Парламенттік гранттар әр университетке жалпы грант ретінде бөлінеді. Гранттар университеттің барлық операциялық шығындарын жабады. Оның ішінде: негізгі әкімшілік, кітапханалар, қымбат жабдықтар, жөндеу жұмыстары және басқа да күрделі шығындар. Гранттар бірыңғай бюджеттік схема бойынша қалыптастырылады. Әрбір оқу орнының бюджеті парламент бекітетін жылдық бюджеттің бір бөлігі ретінде қалыптасады.

Норвегиядағы жоғары білім барлық студенттер үшін тегін, бірақ студенттер тұрғын үйге жауапты әлеуметтік қамсыздандыру ұйымдарына мүшелік үшін төлеуге міндетті. Студенттерге қаржылық көмек мемлекеттік банктен алған шәкіртақы мен несиеге негізделеді.

Білім беру ұйымдарының бюджетін есептеген кезде Министрлік өз шешімін өткен жылдың бюджетіне негіздейді, яғни қаржыландыруды ұлғайтады, қосымша студенттерді алуға немесе басқа да шығыстарға қаражат бөледі және оларды бағалар мен жалақының өзгеруіне бейімдейді. Сонымен қатар, үкімет қажет болған жағдайда қысқартулар жасайды.

Норвегияда ресурстарды қол жеткізілген нәтижелерге қарай бөлу маңызды. Университеттер бюджет қаражатын әртүрлі шығыстар арасында еркін бөлуге құқылы. Қаржылық шектеулердің жойылуы және сыртқы табыс көздерінің маңыздылығының артуы университеттердің қаржылық менеджментін түбегейлі өзгертті.

Осылайша, университет бюджеттік схеманы пайдалануда жоғары еркіндікке ие. Дегенмен, министрлік негізгі саяси және стратегиялық шешімдерді дербес қабылдайды.

Мысалы, ол мамандықтар мен жаңа студенттердің санын, сондай-ақ әр кафедрадағы студенттердің санын анықтайды.

Жаңа Зеландиялық қаржыландыру моделінің ерекшеліктеріне қаржылық автономия және мекемелер үшін жаһандық бюджет, сондай-ақ жоғары білім беру үшін төлем жүйесі кіреді. Мемлекет тікелей емес, студенттер арқылы әсер етеді.

Бюджеттік қаржыландыру процесі келесі схема бойынша жүзеге асырылады:

- 1) мемлекет басым бағыттар мен курстар туралы хабарлайды; 238
- 2) оқу орны белгілі бір курсқа қанша студент қабылдай алатыны туралы ақпарат береді;

3) мемлекет қанша студентті қаржыландыра алатынын хабарлайды.

Студенттердің күндізгі оқыту моделі жоғары оқу орындарына өз шығындарын анықтау құқығын береді. Бұл барлық салада бюджетті тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Мемлекеттің тікелей ықпалы жоқ, бірақ қалыптасқан қаржылық жағдайлар арқылы әсер ете алады. Бір бақылау – оқушының сұранысы.

Университет қызметтеріне ақы төлеу жүйесі келесі элементтер мен механизмдерден тұрады:

1) ақы оқытудың жалпы құнының 25%-ы мөлшерінде белгіленеді, 75%-ын мемлекет төлейді;

2) білім беру ұйымдары төлемдердің мөлшерін өздері анықтауы тиіс;

3) әрбір азаматтың білім алуға мемлекеттік несие алуға құқығы бар.

Маңыздысы – білім беру құнының жеке және мемлекеттік үлесі арасындағы қатынас. Несиенің күрделі құнын мемлекет емес, студент төлейді. Бұл жүйе бюджеттік шектеулерде де жұмыс істейді.

Жапониядағы жоғары білім халықты жоғары біліммен қамту бойынша әлемде жетекші орындардың бірін алады. Жапонияда өмір бойы жұмысқа орналастыру және жоғарылату жүйесіне, еңбек өтілі мен қызметкерлердің өтемақысына баса назар аударылатындықтан, қызметкерлер зейнеткерлікке шыққанға дейін сол компанияда жұмыс істейді деп күтілуде. Сондықтан кәсіпорындар өздерінің оқу бағдарламаларына қомақты қаржы бөледі. Кейбір жағдайларда компанияның жаңа мамандарға деген қажеттілігі бір университетте қанағаттандырылады.

Университеттер мен білім беру ұйымдары мемлекеттің экономикалық жүйесінің субъектісі және мемлекеттік ресурстарды тұтынушылар бола отырып, білім беру қызметтерін өндірушілер ретінде әрекет етеді. Білім беру жүйесінің жағдайына тікелей әсер ететін негізгі көрсеткіштердің бірі – қаржыландыру көлемі. Қажетті қаржыландыру көлемінің болуы білім беру жүйесін қамтамасыз етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, <http://adilet.zan.kz> сайты.

2. «Интеллектуалды ұлт-2020» бағдарламасы. Астана, 2009 ж.

3. Кузьмина Н.Г. Университеттік автономия көтерілісі жағдайында білім беруді қаржыландырудың шетелдік тәжірибесі // Волгоград мемлекеттік университетінің хабаршысы. - 2008. - 56 б.

4. Н.Барр Жоғары білім: мәселелері мен қаржыландыру көздері // Білім беру мәселелері. - 2005. - № 2. - бірге. 59-62.

5. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің статистикалық жинағы, 200-бет. 196-197.